

BADIS RÓBERT*

Születési arányszám alakulása és a teljes termékenységi arányszám alakulása a vajdasági magyarok körében

Vajdaság Szerbia északi részén elterülő autonóm tartomány. Három jelentős folyója (Duna, Tisza, Száva) három tájegységre tagolja: Bácska, Bánát és Szerémség. Északról Magyarországgal, keletről Romániával, nyugatról Horvátországgal határos. A történelem folyamán többször élte virágkorát a térség, azonban az időnként elnéptelenedés is jellemezte. A többszöri elnéptelenedés, majd a betelepítéseknek következményeként multi-etnikus társadalom alakult ki Vajdaságban.¹ Ezen jellemzője a térségnek hol konfliktust, hol értéket jelentett az idők folyamán. Vajdaság területe 21 500 km², lakosainak száma a 2011-es népszámlálás adatai szerint 1 916 889 fő. Népsűrűsége 94 fő/km². Legnagyobb, legdinamikusabban fejlődő és növekvő városa Újvidék a maga több, mint 300 ezer fős lakosságával. A tartomány lakosságának egyharmadát képezik a nemzeti kisebbségek, legnagyobb számban magyarok. Kétharmados többségben szerbek lakják a régiót. 1910-ben ez az arány fordított volt, a szerb nemzetiségűek a teljes népesség még csak egy harmadát alkották.² A népszámlálás szerint több, mint 27 nemzetiség él Vajdaságban. Az elmúlt évtizedekben a térség kezdi elveszíteni multi-etnikus jellegét, hiszen Szerbia délebbi részeiből és a volt Jugoszláv tagköztársaságokból betelepített/betelepült személyek száma a szerb népesség arányát növelik a térségben.

Vajdaság népessége 1910-ben másfél millió volt, és 2002-ig folyamatosan növekedett, egészen 2,03 millióra. 2011-ben újra csökkent a térség össznépességének a száma 1,91 millióra.

* PhD hallgató, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola.

¹ IVKOV, Anđelija: *Demografska slika Vojvodine. Zadružina Andrijević*, Beograd, 2006. 40-48.

² Uo. 2006. 82.

1. sz. táblázat: Vajdaság népességének száma 1910 és 2011 között

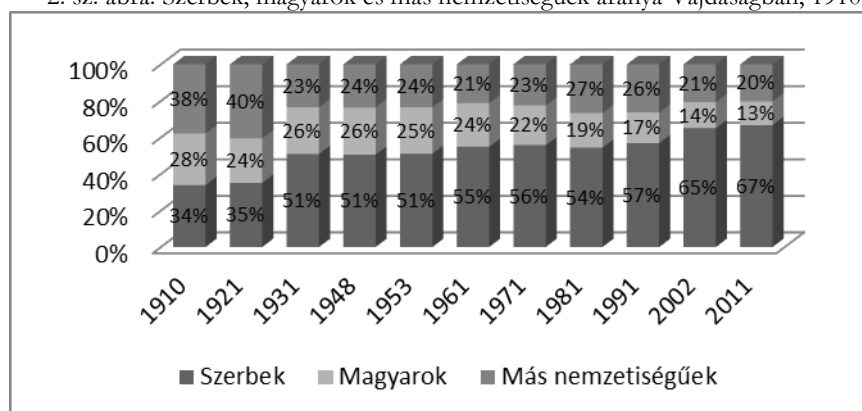
	1910	1921	1931	1948	1953	1961	1971	1981	1991	2002	2011
Szerbek	510186	534776	865538	841246	874346	1017717	1089132	1107378	1143723	1321807	1289635
Magyarok	424555	371006	435179	428932	435345	442561	423866	385356	339491	290207	251136
Más nemzetiség	569163	615934	398828	393034	402928	394678	439535	542038	530675	419978	391038
Összesen	503904	1521716	1699545	1663212	1712619	1854956	1952533	2034772	2013889	2031992	1916889

Forrás: Szerb Statisztikai Hivatal adatai (2017)

A térségben az elmúlt száz évben a legutóbbi népszámlálásig nőtt a szerb nemzetiségűek száma és aránya. A világháborúk utáni időszakokban történtek tömegesebb betelepítések Vajdaságba, amelyet jól tükröznek a népszámlálások nemzetiségekre vonatkozó adatai. A migráció iránya nem volt véletlen, hiszen Vajdaság a térség gazdaságilag Jugoszlávia legfejlettebb térségeihez tartozott (Szlovéniával egyetemben). A betelepítések mellett kitelepítések és elvándorlás is jellemezte az itt élő nemzetiségeket. A világháborúk után főleg a németeket és a magyarokat sújtották diszkriminatív intézkedések az állam részéről.³ A kilencvenes években, délszláv háborúk idején a horvát nemzetiségűek menekültek több ezres létszámban anyaországukba. A délszláv konfliktus idején Vajdaság volt a menekültek fő célállomása is. Aránytalanul több menekültet fogadott be a térség, mint Szerbia többi régiója, így fel is bomlott az etnikai egyensúly.

2002 és 2011 között 32 ezerrel csökkent az itt élő szerbek létszáma. Ennek ellenére arányuk a népességben belül 65 százalékról 66,7 százalékra nőtt.

2. sz. ábra: Szerbek, magyarok és más nemzetiségűek aránya Vajdaságban, 1910-2015

Forrás: Szerb Statisztikai Hivatal adatai (2017)

A magyar népesség száma Vajdaságban az 1960-as évekig növekedett, majd azóta folyamatosan csökken. Össznépességben belül képzett aránya a magyaroknak a második világ-

³ MIRNICS Károly: A magyarság demográfiai helyzete a Délvidéken a trianoni döntés nyomán. *Kisebbségkutatás* 9. évf., 2 (2000) 239-241.

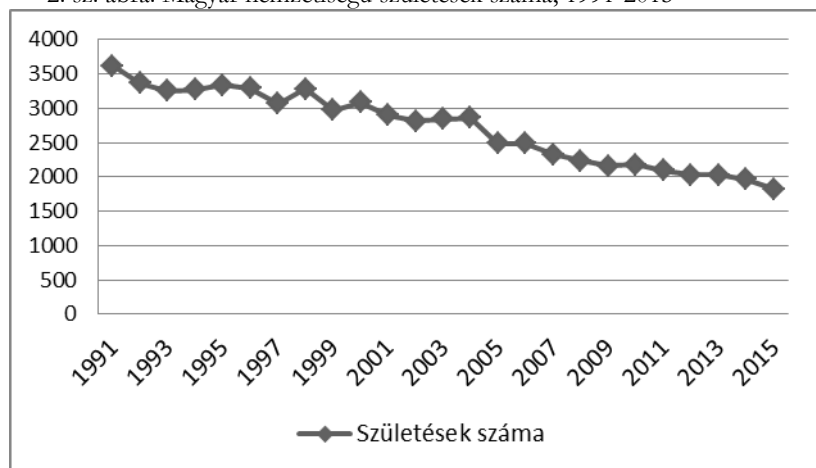
háborúig fluktuált, 25-28 százalék között, azóta pedig folyamatosan csökken. 2011-ben a népesség mindössze 13 százalékát alkották a magyarok. Létszámuk 1910-es népszámlálás idején 425 ezer volt. 1961-ben érte el a maximumot, 442 főt, majd ettől kezdve csökkenő tendenciát mutat.

A fogyatkozás három okra vezethető vissza: az alacsony születésszámra, az elvándorlásra és az asszimilációra. Különböző időszakokban ezen okok más-más mértékben határozták meg a fogyatkozást. Jelen tanulmány keretein belül a születések számának alakulását kívánom bemutatni az elmúlt közel negyed évszázadban.

A tanulmányban felhasznált adatok a Szerb Statisztikai Hivatal által évente publikált születési adatokat használok.⁴ Ezen kívül a népszámlálási adatokat használok a számításoknál. Az év közepi népesség kiszámítása a népszámlálási adatok alapján történő becslés.

A vizsgált időszak elején Vajdaság területén 3621 magyar nemzetiségűként regisztrált gyermek született. Pontosabban ennyi magyar nemzetiségű anya szült gyermeket, hiszen a szerbiai népmozgalmi statisztika az anya nemzetisége szerint regisztrálja az újszülött nemzetiségét. Ez a módszertan kisebb torzításokat is tartalmazhat, mivel a vegyes házasságokba született gyermekek nemzetiségét az anya nemzetisége szerint vezeti, holott sok esetben identitásukban a többségi nemzet felé gravitálnak, asszimilálódnak a vegyes házasságban élők illetve született más nemzetiségűek.

2. sz. ábra: Magyar nemzetiségű születések száma, 1991-2015

Forrás: Szerb Statisztikai Hivatal adatai (2017)

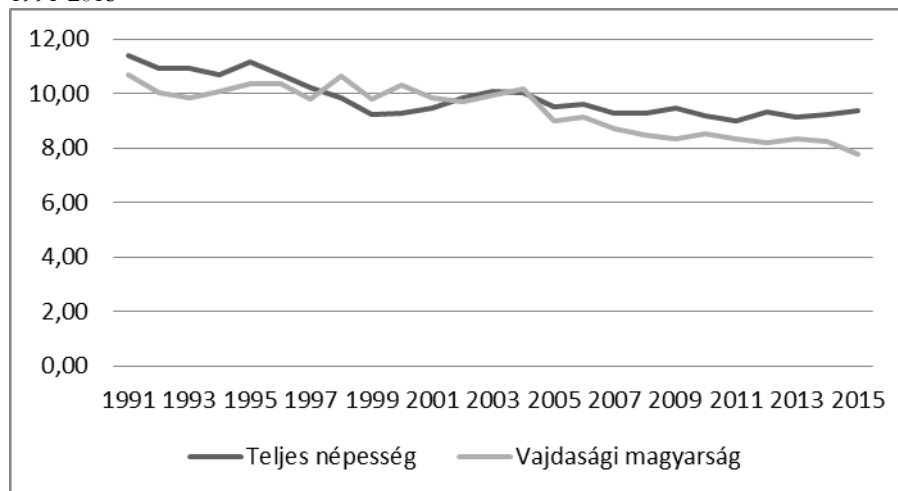
Becslésem szerint mintegy 15-20 százaléka a gyermekeknek vegyes házasságba születik, azaz potenciálisan ekkora aránynál áll fenn a statisztikai nemzetiségváltás lehetősége. Az elmúlt közel negyed évszázadban a magyarként regisztrált újszülöttek száma 1822-re csökkent, azaz az 1991-es adat felére. Az összes születésszám is csökkent ez idő alatt a térségben az 1991-es 22 935-ről számról, 2015-ös 17 439 számra, azaz negyedével esett vissza. A szerb nemzetiségűként regisztrált újszülöttek száma a vizsgált időszakban 13 062-ről 12 828-ra csökkent azzal, hogy fluktuált mintegy öt éves ciklusonként. Elmondható tehát, hogy

⁴ DEMOGRAFSKA STATISTIKA. Savezni zavod za statistiku, Beograd, 1991–2014.

a magyar népességen belül nagyobb mértékben csökkent a születések száma, mint a teljes népességen, illetve a szerb nemzetiség esetében.

A nyers születési arányszám az ezer főre jutó születések száma. Vajdaságban a vizsgált időszak kezdetén a teljes népességen belül 11,40 ezrelék volt ez az arányszám, míg a magyarok körében valamivel alacsonyabb, 10,67 ezrelék. Érdekes, hogy az arányszám 1998 és 2001 közötti négy évben a magyar népesség körében magasabb volt, mint a teljes népességen belül.

3. sz. ábra: Nyers születési arányszám Vajdaságban és a vajdasági magyarok körében, 1991-2015

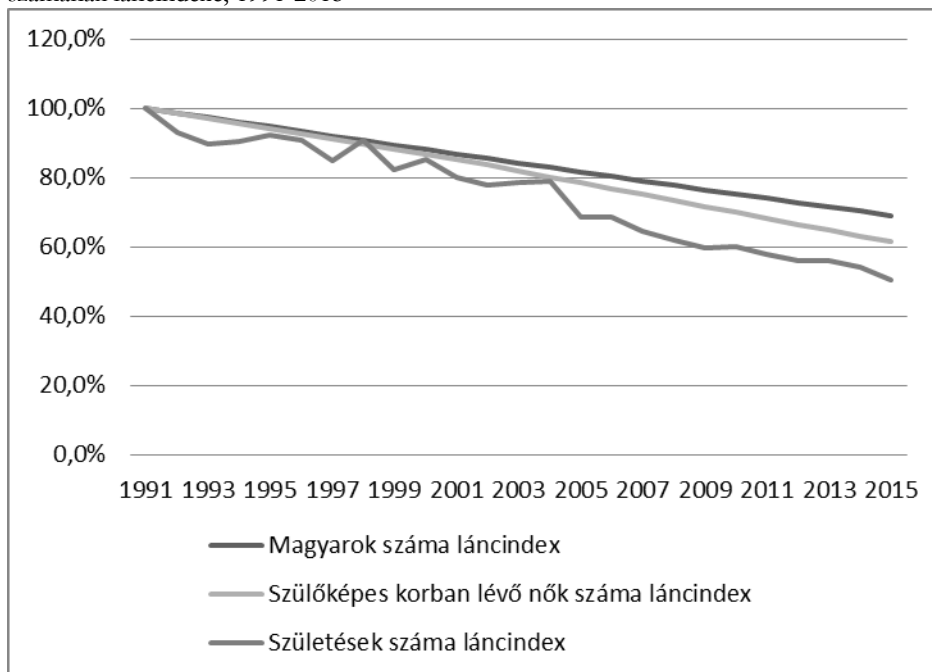

Forrás: Saját számítások a Szerb Statisztikai Hivatal adatai alapján (2017)

Jelentős változás a 2005-ös évben következett be a magyar nemzetiségűek esetében: az előző évi 2861 regisztrált születésszám ebben az évben lecsökkent 2490-re, azaz közel öt-százzal kevesebb magyar nemzetiségű nő szült, mint egy évvel korábban. Ettől kezdve folyamatosan csökken a születések száma, egy-egy év kivételével, amikor stagnált a szám. Az utolsó évben 2015-ben szintén drasztikus csökkenés következett be: 150 fővel csökkent a születések száma.

A magyar népesség létszáma 1991 és 2015 között több, mint 30 százalékkal csökkent. 2015-ben becslés szerint mintegy 235 ezer főre tehető a vajdasági magyarok létszáma, ami az 1991-es népszámlálási adat (339 491 fő) 69,3 százaléka. A nő népesség is hasonló mértékben fogyatkozott. Nagyobb mértékben fogyatkozott a szülőképes korban (15 és 49 között) lévő nők száma. 1991-ben valamivel több, mint 78 ezren tartoztak ebbe a csoportba, 2015-ben pedig már csak kicsit kevesebben, mint 48 ezer. Az 1991-es létszám 61,4 százaléka csökkent a szülőképes korban lévő nők száma 2015-re. 1991-ben a magyarság 23 százaléka tartozott ebbe a korosztályba, míg 2015-ben ez az arány 20,8 százalék volt.

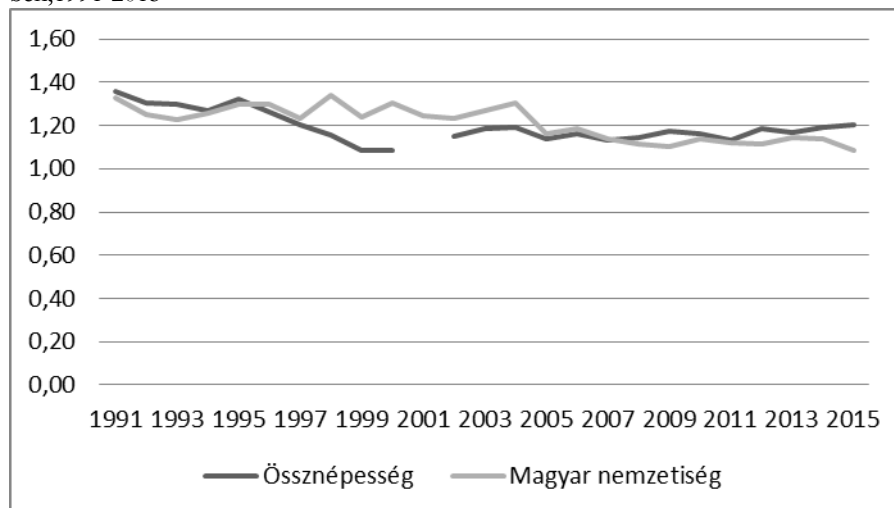
4. sz. ábra: Magyar népesség száma, szülőképes korban lévő női népesség és a születések számának láncindexe, 1991-2015

Forrás: Saját számítások a Szerb Statisztikai Hivatal adatai alapján (2017)

A fent részletezett arányszámoknál részletesebb képet kapunk, ha a teljes termékenységi arányszámot vizsgáljuk meg. Ezen arányszám az adott év születésszámát, a szülőképes korban lévő nők számával veti össze. Ezen potenciális szám, azt mutatja, hogy az adott év születési tendenciáit figyelembe véve egy nő hány gyermeket szülne az élete során. Ahhoz, hogy egy népesség száma stagnáljon, 2,1 illetve 2,2 gyermek születése szükséges. Ez akkor vezet stagnáláshoz, ha az vándorlási mérleg egyensúlyban van. Ez egy kisebbségi társadalom esetében szinte lehetetlen. Vajdaságban inkább beszélhetünk népességcseréről, mint vándorlási mérlegről, hiszen az elvándorlás általános jelenség volt mind vajdaság szintjén, mind pedig a vajdasági magyarság szintjén az elmúlt közel negyed évszázadban. A magyar állampolgárság könnyített megszerzése ezen a folyamaton csak lendített. Tehát jóval 2,2 felett kellene, hogy legyen a teljes termékenységi arányszám a stagnáláshoz. A vizsgált időszakban teljes népességen belül Vajdaságban 1,36 volt a teljes termékenységi arányszám. A magyarok körében valamivel alacsonyabb értéket találunk, 1,33-at.

5. sz. ábra: Teljes termékenységi arányszám Vajdaságban és a vajdasági magyarok körében, 1991-2015

Forrás: Saját számítások a Szerb Statisztikai Hivatal adatai alapján (2017)

Ez a szám mindkét csoportban, a teljes népességen és a vajdasági magyarságon belül is csökkent. 2015-re a teljes népességen belül a szám lecsökkent 1,21-re, míg a magyarságon belül 1,09-re. Ez a szám nagyon alacsonynak számít. E szerint egy vajdasági magyar nemzetiségű nő élete során átlagosan 1,09 gyermeket szülne a 2015-ös születési tendenciákat figyelembe véve.

A születések számának csökkenése a közösség szempontjából két okra vezethető vissza. Egyrészt a vajdasági magyarság kedvezőtlen korszerkezetű társadalmat alkot, azaz egyre csökkenni fog a fiatalok, illetve a szülőképes korban lévő nők száma és aránya a társadalomban. Másrészt viszont egyre későbbre tolódik az első gyermek vállalása, aminek következmény, hogy egyre kevesebb gyermek is születik. Tehát, ahhoz, hogy megváltozzon a jelenlegi népesedési tendencia egyre kevesebb nőnek, egyre több gyermeket kellene szülnie. Ahhoz, hogy stagnáljon a vajdasági magyarság lélekszáma, annyi gyermek kellene, hogy szülessen – a jelenlegi 1822 helyett – amennyi 1991-ben született, azaz 3622. Sajnos a szerbiai népesedéspolitika nem támogatja eléggé a gyermekvállalást, így a közeljövőben jelentős változás nem várható. Ezen túlmenően a társadalmi környezet is csak a retorika szintjén családpárti és gyermekvállalást ösztönző. A valóságban a gazdasági ellehetetlenülés és a munkanélküliség elől egyre több család költözik el kisgyermekekkel külföldre. Mint fentebb már említettük, ehhez hozzájárult a magyar állampolgárság könnyített megszerzése is.

Összességképpen elmondható, hogy az elmúlt időszakban jelentős változások mentek végbe Vajdaságban natalitás és a fertilitás terén. Vajdaság társadalma rendkívül elöregedett, ezen belül a vajdasági magyarságé is. A születések száma az elmúlt közel negyed évszázad alatt a felére csökkent.

2. sz. táblázat: A vajdaságban élő magyar nemzetiségűek száma, női népesség száma, szülőképes korban lévő nők száma, nyers születési és teljes termékenységi arányszám alakulása 1991 és 2015 között

	Magyarok száma	Női népesség száma	Szüleo képes korban lévő nők	Születések száma	Nyers születési arányszám	Teljes termékenységi arányszám
1991	339491	177859	78069	3621	10.67	1.33
1992	335011	175604	76909	3365	10.04	1.25
1993	330531	173349	75749	3251	9.84	1.23
1994	326051	171094	74588	3278	10.05	1.26
1995	321571	168839	73428	3336	10.37	1.30
1996	317091	166584	72267	3288	10.37	1.30
1997	312611	164329	71106	3068	9.81	1.23
1998	308131	162074	69945	3286	10.66	1.34
1999	303651	159819	68784	2979	9.81	1.24
2000	299171	157564	67623	3087	10.32	1.30
2001	294691	155309	66462	2900	9.84	1.25
2002	290207	153062	65296	2817	9.71	1.23
2003	285866	150765	63961	2839	9.93	1.27
2004	281525	148468	62626	2861	10.16	1.31
2005	277183	146171	61291	2490	8.98	1.16
2006	272842	143874	59956	2489	9.12	1.19
2007	268501	141577	58621	2333	8.69	1.14
2008	264160	139280	57286	2236	8.46	1.12
2009	259818	136983	55951	2164	8.33	1.11
2010	255477	134686	54616	2175	8.51	1.14
2011	251136	132384	53282	2092	8.33	1.12
2012	247013	130084	51948	2030	8.22	1.12
2013	242890	127784	50614	2028	8.35	1.14
2014	238767	125484	49280	1966	8.23	1.14
2015	234644	123184	47946	1822	7.76	1.09

Forrás: Saját számítások a Szerb Statisztikai Hivatal adatai alapján (2017)

RÓBERT BADIS

The Birth Rate and the Total Fertility Rate Among the Hungarians in Vojvodina

(Summary)

The number of Hungarians in Vojvodina has been decreasing since the 1960s. One of the reasons behind this is the falling number of births. In 1991, the birth of 3621 Hungarian infants was recorded, but by 2015, this number decreased to 1822. The raw birth rate dropped from 10 per mille to under 8 per mille. Between 1991 and 2015, the Hungarian population decreased by roughly 30 percent. The number of childbearing women dropped by an even higher rate, close to 40 percent. The total fertility rate among Hungarians is approximately 1.1, which is half of the 2.2 value that is necessary for the stagnation of the population.